

Svjetski etos za svjetsku politiku¹

Hans Küng

I. Nova nada za svjetsku politiku

U FEBRUARU 2008. u *Süddeutsche Zeitungu* napisao sam kolumnu sa sljedećim uvodom: “Za svjetsku bi javnost predstavljalo golemo olakšanje kada bi budući predsjednik Sjedinjenih Američkih Država poduzeo temeljnu korekciju kursa u vanjskoj politici. Svijet ne treba novog ratnog predsjednika koji će pogrešno usmjerenim vojnim reakcijama na zbiljske izazove učiniti više štete svijetu od svih drugih državnika od pada komunizma”.

Ono što se početkom 2008. činilo još sasvim nevjerojatno, ispunilo se 4. novembra 2008. Otada su svi pravi prijatelji Amerike presretni jer novi predsjednik Barack (Barak) Obama nastoji iznova uspostaviti političku i moralnu vjerodostojnost Sjedinjenih Država. SAD se sigurno nalaze u ozbiljnoj konkurenciji s EU-om, Rusijom i uzdižućim gospodarskim divovima Kinom i Indijom. U velikoj mjeri posljednjih sedam godina izgubile su svoj status jedine velesile. Prijatelji Amerike ne žele doživjeti daljnji pad američke “imperije” kao što je svijet već ranije doživio pad rimske, njemačke, francuske, engleske i sovjetske imperije. Danas je nadmoćna većina Amerikanaca uvjerena da je sazrelo

¹ Predavanje održano 14. maja 2009. tokom Međunarodne konferencije *Svjetski ethos za Bosnu i Hercegovinu* u hotelu Holiday Inn u Sarajevu.

vrijeme za “promjenu” (“change”). No, ta promjena mora biti temeljna. Rat protiv terora doveo je do terora rata:

- Rat u Afganistanu bio je nepotreban i ostavio je SAD i njezine saveznike bez strategije za povlačenje i nade da će moći pobijediti talibane, gospodare rata i trgovce drogom. Problem ne može riješiti uvećanje trupa već samo pregovori.
- Rat u Iraku, izgrađen na monstruoznim lažima i vođen protiv međunarodnog prava i kršćanske etike, ostavio je tu zemlju u političkoj nestabilnosti, teškoj ekonomskoj situaciji, socijalnoj bijedi i religijskoj rascjepkanosti.
- Izraelska okupacija palestinskih područja od 1967, poduprta od SAD-a uz povredu svih rezolucija UN-a, i neprestano širenje izraelskih naseobina, silno su naštetili moralnoj i političkoj vjerodostojnosti židovske države poslije holokausta, uvećavši ne samo nesigurnost Izraela nego i bijedu palestinskog naroda.
- Potpuno neopravdana izraelska invazija na Libanon, sasvim nesrazmjerna vojna intervencija u Gazi s više od 1.300 mrtvih, većinom civila, i hotimično razaranje infrastrukture i zločini protiv čovječnosti, izvedeni u sporazumu sa SAD-om i bez adekvatnog protesta Evropljana, doprinijeli su daljnjoj destabilizaciji Bliskog istoka, razljutivši prave prijatelje Izraela.

Dakle, Barack Obama trebao bi ponuditi jednu novu, konstruktivnu politiku: prema Izraelu i islamskom svijetu, spram Rusije i u odnosu na raketni štit i u vezi s divovskim dugovima prema Kini i drugim državama. Jedino će se tako SAD moći pomiriti sa svijetom i sa samom sobom te pomoći da se izbjegne sukob kultura. S obzirom na to predsjednik Obama raspolaže sasvim zbiljskim mogućnostima, ukoliko ih jasno raspozna i htjedne se izboriti protiv lobista različitih usmjerenja. U prvih 100 dana svoje službe već je upozorio da želi uvesti promjenu kursa u vanjskoj politici, ali i s obzirom na izazove promjene klime, krize međunarodnog finansijskog sistema i pogubnog stanja budžeta SAD-a.

Konkretno:

- to da se u izraelsko-palestinskom sukobu ne želi angažirati kao njegov prethodnik jednostrano na strani Izraela;
- to da Rusiju ne želi provocirati nepotrebnim i beskorisnim raketnim štitom u Poljskoj i Češkoj;

- to da trupe u Iraku ne želi zadržati beskonačno;
- to da spram Irana želi primijeniti strategiju “soft powera” i stupiti u zbiljski dijalog također i sa Sirijom.

Da bi prevladao prilično beznadno desetljeće, novi predsjednik Sjedinjenih Država zbilja treba “odvažnost nade” (to je naslov Obamine knjige). Dakle, ne više u idealizam preobučenu i umišljenu makijavelističku politiku moći koja je kontraproduktivna i razorna; naprotiv, iznova realističnu vanjsku politiku u saglasju s pravom naroda i globalnim etičkim standardima. Na taj način utjelovio bi i potpomogao novu paradigmu međunarodnih odnosa. U svrhu toga, nekoliko promišljanja: prvo o staroj, nadiđenoj paradigmi međunarodnih odnosa, a nakon toga upravo o toj novoj paradigmi međunarodnih odnosa koja se već ozbiljuje na mnogo mjesta.

II. Nadiđena paradigma međunarodnih odnosa

Američki ministar obrane Donald Rumsfeld (Ramsfeld) podrugljivo je nazvao Francusku i Njemačku “starom Evropom”, jer su se usprotivile američkom ratu, suprotstavivši joj “novu Evropu” Blaira (Bleira), Berlusconija (Berluskonija), Aznara, Kwasniewskoga (Kvaznievskoga) i drugih. Naprotiv, ja sam uvjeren da je u slučaju Bushove (Bušove) imperijalističke politike – suprotno velikim mirovnim američkim impulsima – riječ o **srozavanju na “staru paradigmu”** kobne evropske politike novog vijeka sve do sredine XX st.

Podsjećam Vas, moje dame i gospodo, na Vama dobro poznata **tri zbiljski simbolična datuma** koji ukazuju na polagan i mukotrpan kraj stare paradigme i ujedno probijanje **nove paradigme** međunarodnih odnosa: u najavi (1918), ozbiljenju (1945) i konačno proboju (1989).

1918: Kraj Prvog svjetskog rata s ishodom od oko 10 miliona mrtvih. Propast Njemačkog carstva, Habsburškog carstva, Ruskog carstva, Osmanskog carstva, već ranije Kineskog carstva. Sada su američke trupe na evropskom tlu uz uspon Sovjetskog saveza. To je početak kraja evrocentrično-imperijalističke paradigme moderne i početak jedne nove paradigme, još nedefinirane, ali su je dalekovidni ljudi ipak uočili. Predložile su je: **SAD**. Sa svojih “14 tački” predsjednik Woodrow Wilson (Vudrou Vilson) 8. 1. 1918. izložio je u glavnim tačkama svoj

mirovni program: “pravedan mir” bez pobijedenih i “samoodređenje naroda” bez aneksija i zahtjeva za ratnom odštetom. Ali, “Versailles” (Versaj) realpolitičara Clémenceaua (Klemasoa) i Lloydja Georgea (Lojda Džordža) spriječio je ozbiljenje nove paradigme: umjesto pravednog mira nametnuti mir bez sudjelovanja pobijedenih. Posljedice su poznate: fašizam i nacizam (podupiran na Dalekom istoku od japanskog militarizma) jesu katastrofalni reakcionarni krivi razvoji koji su dva desetljeća kasnije doveli od Drugog svjetskog rata, goreg od svega što se dosada dogodilo u ljudskoj povijesti.

1945: Kraj Drugog svjetskog rata s ishodom od oko 50 miliona mrtvih i više miliona izbjeglica. Fašizam i nacizam uništeni, sovjetski komunizam prema vani jači nego ikada, ali iznutra zbog staljinističke politike već u političko-gospodarstveno-društvenoj krizi. Opet inicijativa za novu paradigmu proistječe od **SAD-a**: 1945. osnivanje Ujedinjenih nacija u San Franciscu (Francisku) i sporazum u Bretton Woodsu (Breton Vudsu) o novom uređenju svjetskog gospodarstva s osnivanjem Međunarodnog valutnog egalizacijskog fonda i Svjetske banke, zatim Opća deklaracija ljudskih prava 1948, poslije toga američka ekonomska pomoć za obnovu Evrope i njezino uključivanje u slobodni trgovinski sistem. Ali, staljinizam je svoje područje utjecaja zatvorio za tu novu paradigmu, dovodeći do podjele svijeta na Istok i Zapad.

1989: Pad Berlinskog zida – simbola neljudskosti, totalitarizma i državnog terorizma. Uspješna nenasilna revolucija u istočnoj Evropi i slom sovjetskoga komunizma. Poslije Zaljevskog rata početkom 90-ih godina prošlog stoljeća opet jedan američki predsjednik, George Bush ml. objavljuje novu paradigmu, *Novi svjetski poredak* (*A New World Order*) i s tom krilaticom nailazi na entuzijastičku podršku u svijetu. Ali, za razliku od svog prethodnika Wilsona, predsjednik George Bush (Džordž Buš) ml. nije imao pojma kako bi trebala izgledati ta paradigma u zbu-njenosti nazvana vizijom (“vision thing”). Potom, drugačije nego što je obećano, bez demokracije u Kuvajtu, bez zahtjeva za demokratizacijom u Saudijskoj Arabiji i u drugim državama kojima se vlada autokratski, bez okončanja izraelske okupacije Palestine. A sve to plodno je tlo za sve oblike arapskog terorizma. S obzirom na to, postavlja se sada pitanje: Jesmo li u prošlom desetljeću po treći put, čak definitivno, propustili priliku za novu paradigmu?

Ne, nisam uvjeren u to. Uprkos ratovima, pokoljima i rijekama izbjeglica, usprkos Arhipelagu-Gulagu, holokaustu i atomskoj bombi, ne smiju se ipak u XX st. previdjeti neke promjene nabolje. Povrh bezbrojnih veličanstvenih znanstveno-tehnoloških postignuća, već nakon 1918. mogu se ozbiljiti pokreti koji se probijaju prema jednoj novoj postmodernoj cjelokupnoj konstelaciji: mirovni pokret, ženski pokret, ekološki pokret i ekumenski pokret; uobličava se novo stajalište spram rata i razoružanja, prema partnerstvu muškarca i žene, spram odnosa ekonomije i ekologije, prema kršćanskim konfesijama i svjetskim vjerama.

U Evropi su **propala politička usmjerenja imperijalizma, nacionalizma i rasizma koja su vladala posljednjih stotinu godina**: dok afrički, azijski i islamski svijet i dalje određuje nacionalna politika moći (uvezena iz Evrope!), u **zapadnoevropskim zemljama porijekla imperijalizma, nacionalizma i rasizma**, koji su prouzrokovali veliki broj ratova, posebno oba svjetska rata, može se ustanoviti promjena paradigme: napuštanje konfrontacijske nacionalne politike moći i prestiža, koja je bjelodano propala s obama svjetskim ratovima i koja se u određenim okolnostima provodi vojnim sredstvima, u korist novog zajedničkog političkog modela regionalne saradnje i integracije, koja je bila u stanju mirno prevladati stoljetne sukobe. I za Amerikance je to dosada bilo važno: ishod je **pola stoljeća demokratskog mira** ne samo za EU, nego i za cjelokupno područje OECD-a (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, osnovana 1948. odnosno 1960.), dakle, za zapadnjačke industrijske zemlje (pored Evropljana, dakle, i za SAD, Kanadu, Meksiko, Australiju, Novi Zeland i Japan). Uistinu uspješna promjena paradigme!

III. Nova paradigma međunarodnih odnosa i njezine etičke pretpostavke

Dopustite mi da se poslije ovog nužnog i veoma sažetog povijesnog pregleda ("tour d'horizon") u drugom dijelu mog predavanja dotaknem temeljnih odrednica nove paradigme međunarodnih odnosa koju sam obrazložio u svojim knjigama kao što su *Projekt za svjetski etos* i *Svjetski etos za svjetsku politiku i svjetsko gospodarstvo*. To nije nikakva idealistička "utopija" ("bez mjesta"), nego realistično razumljena "vizija" ozbiljena na području EU-a i OCDE-a. Ona načelno kaže: umjesto novovjekovne

nacionalne politike interesa, moći i prestiža, politika **regionalnog razumijevanja, približavanja i pomirenja**. To su, unatoč svim poteškoćama, egzemplarno pokazale Francuska i Njemačka; procesi su pokrenuti između Njemačke i Poljske kao i Njemačke i Češke, ali i u Latinskoj Americi. To u konkretnom političkom djelovanju – prije svega na Bliskom istoku, ali i u Afganistanu, Kašmiru i na Kipru – iziskuje umjesto prijašnjeg sučeljavanja, nasilja i odmazde, uzajamnu **saradnju, kompromise i integraciju**.

Već uvidate: Ova nova politička cjelokupna konstelacija očito pretpostavlja **promjenu mentaliteta**, koja uvelike nadilazi dnevnu politiku:

- za to nisu dovoljne nove organizacije, već je potreban **novi način mišljenja** (“mind-set”);
- nacionalna, etnička i vjerska **različitost** ne smiju se više načelno razumijevati kao prijatelja, nego se moraju smatrati makar mogućim obogaćenjem;
- dok je mišljenje u staroj paradigmi uvijek pretpostavljalo neprijatelja, čak smrtnog neprijatelja, mišljenje u novoj paradigmi (kao unutar EU-a) više ne treba nikakva neprijatelja, ali svakako partnere i konkurente, nerijetko i oponente; umjesto vojnog sučeljavanja na svim razinama nastupa gospodarsko natjecanje;
- pokazalo se, naime, da se nacionalno blagostanje trajno ne unapređuje ratom nego samo mirom, ne jedni protiv ili pored drugih, nego **jedni s drugima**;
- budući da se (i sada još uvijek postojeći!) različiti interesi zadovoljavaju u zajedništvu i u povezivanju interesa, moguća je politika koja više ne predstavlja igru sa zbrojem nula, u kojoj jedan pobjeđuje na račun drugog, nego **igru s pozitivnim zbrojem**, u kojoj svi pobjeđuju.

Naravno, politika u novoj paradigmi nije postala lakša, već ostaje – sada dakako nenasilno – “umijeće mogućega”. Ukoliko treba djelovati, ne može se temeljiti na “postmodernističkom” proizvoljnom pluralizmu. Naprotiv, ona pretpostavlja **društveni konsenzus** s obzirom na određene temeljne vrijednosti, temeljna prava i temeljne dužnosti. Taj temeljni društveni konsenzus moraju zajedno podupirati sve društvene skupine, vjernici i nevjernici, pripadnici različitih nacija, religija, filozofija i svjetonazora.

Drugim riječima, taj društveni konsenzus, koji demokratski sistem ne smije iznuđivati, već ga mora pretpostavljati, ne podrazumijeva nikakav zajednički etički sistem (“etiku”, “ethics”). On pretpostavlja zajedničko temeljno pristajanje na osnovne vrijednosti i mjerila, prava i dužnosti, zajednički etos (“ethic”), dakle, etos čovječanstva. **Svjetski etos** (“global ethic”) nije nekakva nova ideologija ili “super-struktura”, nego povezuje već postojeće i zajedničke religijsko-filozofske resurse čovječanstva. Ne nameće ga se zakonski izvana, već ga se svjesno prihvaća iznutra.

U tome smislu, svjetski etos ne smjera samo na kolektivnu odgovornost koja moguće rasterećuje pojedinca (kao da su za određene loše prilike krivi samo “odnosi”, “povijest” i “sistem”). Na poseban način smjera na **osobnu odgovornost** svakog pojedinca na njegovom mjestu u društvu i sasvim posebno na osobnu odgovornost **političkih čelnika**.

Razumljivo je da **pravo** podupire slobodno obvezivanje na zajednički etos, a neko, ovisno o prilikama, sudski može biti pozvan na odgovornost: u slučaju genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina i nasilja nad ljudskim pravima. To se čak u međuvremenu sudski kažnjava pred **Međunarodnim kaznenim sudom** u Den Haagu (Hagu), ukoliko neka ustavna država nije sposobna ili voljna sudski kazniti počinitelje zločina na svome tlu. Postoje čak glasovi koji misle da pred tim Kaznenim sudom nije mjesto samo ratnom zločincu, kakav je Slobodan Milošević, nego i određenim zapadnjačkim državicima koji su zametnuli rat u Iraku. S obzirom na to, potreban je zapravo svjetskopolitički ispit savjesti.

IV. Svjetskopolitički ispit savjesti

Tri ključne sintagme:

1. **Istraživanje uzroka.** Sva su jednouzročna objašnjenja nedovoljna. Ozbiljno treba uzeti u obzir:

a) resantiman Arapa spram Zapada: rane evropskog kolonijalizma i imperijalizma – gotovo cjelokupni islamski svijet, od Maroka do Indonezije, nalazio se duže od jednog stoljeća pod vojnom, gospodarskom i političkom vlašću Engleske, Francuske, Rusije i Holandije – nipošto još nisu ozdravljene;

b) resantiman protiv prisustva SAD-a u Perzijskom zaljevu: napad na islamski bratski narod Iraka i snažno prisustvo američkih trupa na “svetom arapskom tlu”, nedaleko od Meke i Medine, predstavljali

su za fanatike poput Osama bin Ladena, prvobitno saveznika, kojeg je naoružavala Amerika, povod za promjenu političkog stava protiv Amerike; podupiranje nedemokratskih režima, također i u Kuvajtu nakon Zaljevskog rata, osnažilo je antiamerikanizam, a trajno prisustvo stotina hiljada američkih vojnika u zaljevskoj regiji od rata u Iraku mnogi su muslimani razumjeli kao poniženje i demonstraciju američke hegemonije;

c) resantiman protiv Izraela kao američkog mostobrana u arapskom prostoru: preko pedeset godina praktično pristrane “politike posredovanja” SAD-a u korist Izraela (Simon Peres: “52 godine SAD Izraelu nisu odbile niti jednu želju.”), dopustilo je prije svega Palestincima, čiji se položaj neprestano pogoršava, da sumnjaju u časno posredovanje Sjedinjenih Država za mir; bliskoistočni sukob u biti nije teroristički problem nego sukob oko teritorija; kad poslije 50 godina najzad nije postignuto mirno susjedstvo između Izraela i za život sposobne palestinske države, moramo uvijek iznova računati na terorističke napade unutar i izvan regije; mir zahtijeva popuštanje obiju strana, ali prije svega jače strane, a to je danas Izrael, s podrškom SAD-a naj snažnija vojna sila na Bliskom Istoku; “roadmap” kvarteta UN-a, SAD-a, EU-a i Rusije i izraelsko-palestinska posrednička inicijativa izrađena uz pomoć Švicarske (“Genfer Initiative”) zaslužuju svaku podršku.

2. **Nova svijest.** Nije posvuda “Afganistan!” Ono što je američki vojni biskup Edwin F. O’Brian (Edvin F. Obrajan) rekao vodećim snagama u politici i vojsci svoje zemlje, možda smijemo reći i mi sebi: “Vojna pobjeda protiv talibana ne smije nas navesti na ‘iluziju’ da ćemo čitav svijet terorizma moći pobijediti na onaj način kako to činimo sada.” I u zapadnjačkim industrijskim državama poslije rata u Iraku i Afganistanu probija se nova svijest, u SAD-u, u Izraelu, također i u Evropi:

- umjesto pojačavanja spirale nasilja nastojanje oko de-eskalacije;
- umjesto navikavanja na sukob između Izraela i Palestinaca suodgovornost za rješenje;
- umjesto zapadnjačke pristranosti časno posredovanje;
- umjesto sukobljenosti izgradnja povjerenja na svim razinama;
- umjesto suzbijanja simptoma liječenje socijalnih i političkih korijena terora;

- umjesto još više milijardi za vojne i policijske ciljeve više sredstava za poboljšanje socijalnog položaja stanovnika na Bliskom istoku i gubitnika globalizacije;
- umjesto rata u Iraku Marshallov plan za Bliski i Srednji istok.

3. **Svjetski etos.** Mnogi su postali svjesni neodgodivosti projekta svjetskog etosa uopće tek na osnovu tragedije u SAD-u: nema mira među nacijama bez mira među religijama, a mira među religijama bez dijaloga među religijama. Ukoliko do tog dijaloga ne dođe ili se prekine, alternativa je nasilje: ako međusobno ne budemo razgovarali, pucat ćemo jedni na druge. Da se religija instrumentalizira za političke ciljeve, ne postoji opasnost samo u islamu, nego i u židovstvu i kršćanstvu, čak i u istočnjačkim religijama (hinduizmu, Kašmir; budizmu, Šri Lanka). U tom slučaju nastaje vrlo eksplozivna mješavina religije i politike. Fanatizirana religija promiseće se u opasnost za svjetski mir. Kad se malo spusti prašina uzvratila usljed terorističkih i bombaških napada, mora doći do novog i osnaženog dijaloga. Posvuda se potvrđuje da je poraslo zanimanje za međureligijski dijalog i svjetski etos, čak i u krugovima koji su s obzirom na to bili suzdržani.

U ovom krugu kompetentnih sudionika zasigurno smijem pretpostavljati temeljno poznavanje onoga što svjetski etos jeste i onoga što nije: svjetski etos nije nikakav specifično religijski projekt, ali ni specifično politički nego etički projekt. "Projekt svjetski etos" zapravo izražava da svjetske religije mogu doprinijeti miru čovječanstva samo ukoliko postanu svjesne onoga što im je već sada **zajedničko u etosu**, dakle, temeljnog konsenzusa o njihovim vrijednostima i normama. To je dakako temeljni konsenzus koji mogu podupirati ne samo **vjernici** nego i **nevjernici**. Svjetski etos očito ne podrazumijeva nikakvu novu svjetsku ideologiju niti nekakvu jedinstvenu svjetsku religiju pokraj svih postojećih religija, a pogotovu ne nekakvu mješavinu svih religija. Svijet je umoran od ideologija jedinstva, a svjetske religije, shodno svome razumijevanju vjere i "dogmi", svojih simbola i obreda, ionako su toliko različite da bi "ujedinjenje" bilo besmisleno, a sinkretistički koktel neprobavljiv. Jednako tako, svjetski etos ne želi etiku pojedine religije nadomjestiti etičkim minimalizmom. Židovska Tora, kršćanski Govor na gori, muslimanski Kur'an, hinduistička Bhagavadgita, Budini govori, Konfucijeve izreke: sve to ostaje temelj vjere i života, mišljenja i

djelovanja stotina miliona ljudi. Religije trebaju naglašavati i držati se svoga (vjerskih učenja, obreda, zajedništva).

Svjetski etos želi naglasiti ono što je velikim religijama svijeta – budizmu, konfucijanizmu, hinduizmu, židovstvu, kršćanstvu, islamu – usprkos svim različitostima već sada zajedničko, i to u odnosu na ljudsko ponašanje, čudoredne vrijednosti i temeljna moralna uvjerenja. Drugačije kazano, ne želi ujednačiti etos. Svjetski etos religije ne svodi na etički minimalizam, ali svakako pokazuje **minimum onoga što je svjetskim religijama već sada zajedničko u etosu**. Nije usmjeren ni protiv koga, nego poziva sve, vjernike kao i nevjernike, da dobrovoljno usvoje taj etos i djeluju u skladu s njim.

A misliti da bi isticanje ljudske odgovornosti oslabilo ljudska prava, predstavljalo bi opasan nespornost. Naprotiv, kako to izražava već temeljni dokument projekta svjetskog etosa: “Deklaracija za svjetski etos” Parlamenta svjetskih religija od 4. septembra 1993. u Chicagu (Čikagu):

“Podsjećamo na Opću deklaraciju o ljudskim pravima, koju su Ujedinjeni narodi usvojili 1948. Ono što je ona svečano proglasila na razini **prava**, to mi želimo ovdje potvrditi i produbiti sa stanovišta **etosa**. Riječ je o potpunom ozbiljenju dostojanstva ljudske osobe, neotuđivoj slobodi, načelnoj jednakosti svih ljudi i nužne solidarnosti i uzajamne ovisnosti svih ljudi.

Na osnovu osobnih životnih iskustava i mučne povijesti naše planete naučili smo:

- da se samo zakonima, propisima i dogovorima ne može ozbiljiti pa niti nametnuti jedan bolji svjetski poredak;
- da realizacija mira, pravde i očuvanja Zemlje ovisi o uvidavnosti i spremnosti ljudi da pravedno djeluju;
- da zalaganje za pravdu i slobodu pretpostavlja svijest o odgovornosti i obavezama pa se stoga moraju osloviti ljudski um i srce;
- da se pravo ne može trajno održati bez morala pa stoga **nema novog svjetskog poretka bez svjetskog etosa.**”

Drugo, često postavljano pitanje glasi: Jesu li i muslimani za svjetski etos? U bazi treba još puno raditi. Smijem ipak ukazati na ovo – i muslimanski predstavnici već su potpisali “Deklaraciju za svjetski etos”. A upravo na njemačkom govornom području ovaj projekt među musli-

manima izazvao je veliki pozitivni odjek. Na međunarodnom području istaknuti muslimani, poput jordanskog princa Hassana, izjasnili su se za zajedništvo u etičkim standardima i protivljenju terorizmu. Ta, iranski predsjednik Hatami, koji nažalost odveć oklijeva u Iranu, na dnevni red UN-a u Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda još 1998. stavio je “Dijalog civilizacija” – kao antitezu “sukobu civilizacija” – koji je 2001. doveo do iscrpne rezolucije Generalne skupštine za dijalog kultura, koja je trebala uključivati izričitu “Izradu zajedničkih etičkih standarda”.

V. Ujedinjeni narodi i svjetski etos

O dijalogu kultura izrekao sam 9. novembra 2001. (nedugo nakon 11. septembra!) u New Yorku (Njujorku) pred Generalnom skupštinom Ujedinjenih naroda sljedeću službenu izjavu, koja treba i ovdje u posljednjem, petom dijelu moga predavanja, sažeto izložiti moju realističnu viziju budućnosti:

“Kao znanstvenik, uprkos svim zaprekama, već desetljećima zauzimam se za unapređenje svjetskog mira kroz dijalog kultura i religija. Zato me je velikom nadom za budućnost ispunila činjenica da je ova Skupština na svoj dnevni red stavila ‘Dijalog kultura’.

Sučelice savremenim stranputicama i smutnjama mnogi ljudi pitaju se: hoće li XXI st. zbilja biti bolje od XX st., punog nasilja i ratova? Hoćemo li doista doseći novi svjetski poredak, jedan bolji svjetski poredak? U XX st. Propustili smo tri prilike za novi svjetski poredak:

- 1918. – poslije Prvog svjetskog rata zbog evropske ‘realpolitike’,
- 1945. – poslije Drugog svjetskog rata zbog staljinizma,
- 1989. – poslije ponovnog ujedinjenja Njemačke, i Zaljevskog rata zbog nedostatka vizije.”

Naša grupa (“Group of Eminent Persons”) podastire jednu takvu viziju nove paradigme međunarodnih odnosa koja se osvrće i na nove aktere na globalnoj pozornici. U naše dane religije se iznova pojavljuju kao akteri u svjetskoj politici. Istina je da su religije tokom povijesti odveć često pokazivale svoju rušilačku stranu. Poticale su i legitimirale mržnju, neprijateljstvo, nasilje, čak i ratove. Ali, u mnogim slučajevima poticale su i legitimirale razumijevanje, pomirenje, saradnju i mir. Tokom posljednjeg desetljeća posvuda po svijetu nastale su osnažene inicijative međureligijskog dijaloga i saradnje religija. U tom dijalogu

svjetske religije nanovo otkrivaju da njihovi vlastiti osnovni etički iskazi podupiru i produbljuju one sekularne etičke vrijednosti koje su sadržane u Općoj deklaraciji ljudskih prava. Na Parlamentu svjetskih religija 1993. u Chicagu više od 200 zastupnika i zastupnica iz svih svjetskih religija očitovalo je po prvi put u povijesti svoj konsenzus o nekim zajedničkim etičkim vrijednostima, standardima i držanjima kao osnovi za svjetski etos, koji je naša grupa stručnjaka potom prihvatila u izvještaju za generalnog sekretara i Generalnu skupštinu Ujedinjenih naroda. Pa što onda predstavlja osnovu za svjetski etos, kako ga mogu dijeliti ljudi iz svih velikih religija i etičkih tradicija?

Kao prvo, načelo ljudskosti: "Sa svakim čovjekom – bilo muškarcem ili ženom, bijelim ili obojenim, bogatim ili siromašnim, mladim ili starim – treba ljudski, a ne neljudski postupati." Još jasnije to je izrečeno u "zlatnom pravilu" uzajamnosti: "Što ne želiš da se tebi čini, ne čini ni ti drugima!" Ta se načela razvijaju u četirima područjima života, pozivajući svakog čovjeka, svaku instituciju i svaku naciju da ozbiljno uzmu svoju odgovornost:

- za kulturu nenasilja i strahopoštovanja pred svakim životom,
- za kulturu solidarnosti i pravednog ekonomskog poretka,
- za kulturu tolerancije i života u istinoljubivosti,
- za kulturu ravnopravnosti i partnerstva muškarca i žene.

Upravo je u razdoblju globalizacije apsolutno nužan jedan takav globalni etos. Ta globalizacija ekonomije, tehnologije i komunikacija dovodi i do globalizacije problema na cijelom svijetu, koji prijete da će nas svladati: problemi u području ekologije, atomske i genetičke tehnologije, ali također i globalizirani zločini i terorizam. U jednom takvom vremenu pod hitno je potrebno da globalizacija etosa podupre globalizaciju ekonomije, tehnologije i komunikacija. Drugim riječima: globalizacija treba globalni etos, ne kao dodatni teret, nego kao temelj i pomoć za ljude, za civilno društvo. Neki su politolozi za XXI st. prorekli "sukob civilizacija". Za razliku od toga, mi predstavljamo našu drugačije oblikovanu viziju budućnosti; ne naprosto jedan optimistični ideal, nego jednu realističnu viziju nade: religije i kulture svijeta, uz saradnju sa svim ljudima dobre volje, mogu pomoći da se izbjegne takav sukob, pod pretpostavkom da ozbilje sljedeće uvide:

- nema mira među nacijama bez mira među religijama;
- nema mira među religijama bez dijaloga između religija;
- nema dijaloga između religija bez globalnih etičkih standarda;
- nema preživljavanja našega globusa u miru i pravednosti bez nove paradigme međunarodnih odnosa na osnovu globalnih etičkih standarda.”

Dolazim do zaključka, moje dame i gospodo. U svom veličanstvenom programatskom Trećem govoru o svjetskom etosu u decembru 2003. u Tübingenu tadašnji generalni sekretar UN-a, Kofi Annan (Anan) izrekao je sljedeće zaključne rečenice, koje i vama, nakon što sam ih i sam usvojio, želim darovati za promišljanje:

“Postoje li još univerzalne vrijednosti? Da, postoje, ali ih ne smijemo smatrati nečim samorazumljivim.

One se moraju brižno promišljati,
one se moraju braniti,
one se moraju osnaživati.

A mi moramo u samima sebi naći volju da živimo po vrijednostima koje naviještamo – u našem privatnom životu, u našoj lokalnoj i nacionalnoj zajednici i u svijetu.” ♦

S njemačkog preveo: Alen Kristić

Literatura:

1. Hans Küng: *Projekt Weltethos*, Piper, München 1990. (Hrvatsko izdanje: *Projekt svjetski etos*, Miob, Velika Gorica, 2003.
2. Hans Küng: *Weltethos für Weltpolitik und Weltwirtschaft*, Piper, München, 1997; Lizenzausgabe: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1997; Taschenbuchausgabe: Serie Piper 3080, München, 2000. (Hrvatsko izdanje u dvjema knjigama: *Svjetski ethos za svjetsku politiku*, Intercon, Zagreb, 2007; *Svjetski ethos za svjetsko gospodarstvo*, Intercon, Zagreb, 2007.)
3. Hans Küng – Karl-Josef Kuschel (Hg.): *Wissenschaft und Weltethos*, Piper, München 1998; Taschenbuchausgabe: Serie Piper 3247, München, 2001.
4. G. Picco, R. v. Weizsäcker, H. Küng (u. a.): *Crossing the Divide. Dialogue among Civilizations*, Seton Hall University, South Orange / NJ, 2001.

5. *Deutsche Ausgabe: Brücken in die Zukunft. Ein Manifest für den Dialog der Kulturen. Eine Initiative von Kofi Annan*, S. Fischer, Frankfurt, 2001.
6. Hans Küng (Hg.): *Dokumentation zum Weltethos*, Piper, München, 2002.
7. Hans Küng: *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung (im Gespräch mit Jürgen Hoeren)*, Herder, Freiburg, 2002, erweiterte Neuauflage, 2006.
8. Hans Küng: *Erkämpfte Freiheit. Erinnerungen*, Piper, München, 2002 (Hrvatsko izdanje: *Izborena sloboda: Sjećanja*, Ex libris / Synopsis, Rijeka / Zagreb, 2009.)
9. Hans Küng – Dieter Senghaas (Hg.): *Friedenspolitik. Ethische Grundlagen internationaler Beziehungen*, Piper, München, 2003.
10. Hans Küng: *Umstrittene Wahrheit. Erinnerungen*, Piper, München, 2007.